

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 125 2004

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2005 och för recensioner 1 september 2005.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för sårtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider om inget annat anges.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367–8.

ISBN 91-87666-22-7

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2004

Miscellanea

www.litteraturbanken.se

Planer och principer

1. En svensk Litteraturbank

Uppsatsen presenterar planer och principer för den digitala Litteraturbank som byggs upp i samarbete mellan Svenska Akademien, Kungl. Biblioteket och Språkbanken i Göteborg. Syftet med Litteraturbanken är att via Internet tillgängliggöra digitala versioner av viktigare skönlitterära verk och humanistiska arbeten. Litteraturbanken bedrivs under 2004 och 2005 som ett nationellt pilotprojekt, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond (1,5 mkr / år) och avsikten är att den därefter ska permanentas med annan finansiering. Verksamheten leds av en styrelse med Svenska Akademiens ständige sekreterare Horace Engdahl som ordförande.¹ Föreståndare för Litteraturbanken är prof. Mats Malm (Göteborgs universitet). Adressen är www.litteraturbanken.se.

Lanseringen av Litteraturbanken kommer att ske vid Bok- och biblioteksmässan i Göteborg hösten 2005. Under våren 2004 har arbetet bestått i att finna personal till Litteraturbanken, skapa en prototyp till gränssnitt och avgöra vilka verk som ska publiceras i Litteraturbanken. För närvarande föreligger en plan för arbetet under hösten 2004 och våren 2005. Som framgår omfattar den klassiker, främst hämtade från utgivningen inom Svenska Vitterhetssamfundet och Svenska Akademien. Under hösten 2004 påbörjas arbetet med att avgöra vilka moderna verk som ska ingå i den första versionen av Litteraturbanken.

Prioriteringsordningen för de verk som ska inkluderas i Litteraturbanken är som följer. (Om format och textkritiska överväganden, jfr nedan.)

1. C. J. L. Almqvist, *Samlade Verk* (SVS) vol. 7, 8, 9, 18, 21, 23, 25, 26, 29, 30, 31; därefter 4, 5, 6, 19, 27
2. Fredrika Bremer, *Familjen H**** och *Grannarne*; Emilie Carlén, *Pål Värning*; Sophie von Knorring *Illusionerna* (SVS)

3. Stiernhielm, *Hercules* (SVS)
4. Lenngren, *Samlade Verk* (SVS)
5. Debatten kring *Det går an* (SVS)
6. Sju volymer ur Svenska Akademiens klassikerserie: Birgitta, Nordenflycht, Bremer, Thorild, Livijn, Geijer och Runeberg
7. Pdf-bibliotek: de flesta volymer i SVS:s ”blå serie” och samtliga i SA:s klassikerserie

SA = Svenska Akademien; SVS = Svenska Vitterhetssamfundet

2. *Bakgrund*

Den 10 april 2002 ordnade Svenska Akademien ett seminarium om elektronisk lagring av litterära verk. Seminariet hade kommit till efter ett förslag av Sven Lindqvist, som också deltog i seminariet. Där medverkade också representanter från Kungl. Biblioteket, Nobelbiblioteket, Riksbankens Jubileumsfond, Språkdata (Göteborgs universitet), Svenska Förläggareföreningen, Sveriges Författareförbund och undertecknad. Diskussionen gällde önskvärdheten av att ”skapa en ’litteraturbank’ för att bevara de elektroniska slutversionerna av nya svenska litterära verk och även klassiker, betydande arbeten inom humaniora etc.”, som det hette i inbjudningsbrevet.² Denna litteraturbank avses främst för forskning och kvalificerad undervisning, men är naturligtvis i vidare mening väsentlig för kulturarvets tillgänglighet. Fördelarna med en sådan resurs är välbekanta för de flesta: texterna är enkelt sökbara, blir tillgängliga utanför specialisternas krets m.m.

Samsynen om behovet av en sådan litteraturbank var betydande, men åtskilliga detaljer behövde utredas vidare. På uppdrag av Svenska Akademien gjorde jag en sådan utredning under hösten 2002, där planer och principer för arbetet redovisades.³ Utredningen resulterade i en ansökan till Riksbankens jubileumsfond om ett tvåårigt pilotprojekt, vilken beviljades. Litteraturbanken kom till efter årsskiftet 2003/2004. Då utsågs styrelsen, en föreståndare och övrig personal.

Arbetet med Litteraturbanken har utgått från några huvudsynpunkter. En är att akademisk forskning och publicering har producerat ett antal viktiga klassikerutgåvor som av olika skäl inte når ut som tryckta böcker till tillräckligt många användare. En annan är att vissa skönlitterära författare har önskemål om en gemensam nätplats där de kan göra sina tidigare tryckta verk tillgängliga för allmänheten. En tredje är att digitaliseringen av bokens samhälle skapar nya möjligheter att bygga litterära nätplatser som blir effektiva hjälpmedel för forskning, undervisning och folkbildning. Och en fjärde är att gemensamma nationella initiativ på området har saknats inom den lärda världen.

3. Terminologi

I det följande tillämpar jag ett okomplicerat litteraturbegrepp i den meningen att termen ”litteratur” får utgöra en synonym till ”fiktionslitteratur”, ”skönlitteratur” el. dyl.⁴ Termen får helt enkelt antas omfatta ungefär den art av verk som brukar behandlas i litteraturhistoriska översiktsverk. I detta skede har jag också dragit en kronologisk gräns bakåt vid nysvenskan (dvs. 1526). Som framgår nedan är planen dock sådan att litteraturbegreppet i princip ska kunna vidgas till att omfatta alla slags verk (brev, fackböcker från alla upptänkliga ämnesområden, etc.), samtidigt som den kronologiska gränsen kan skjutas bakåt i tiden.

Jag har inte sett det som min uppgift att diskutera någon form av estetiska avgränsningar för vilka verk som ska göras tillgängliga via Litteraturbanken, men en utgångspunkt har varit att urvalet – åtminstone under uppbyggnadsfasen – helst bör omfatta verk som är av intresse för undervisning och forskning. Tillsammans med andra skäl (fr.a. texttillgång och rättighetsläget) innebär det att diskussionen ofta gäller klassiker. Därför bör inledningsvis betonas att Litteraturbanken inte principiellt behöver ses enbart som en resurs för digital publicering av klassiker. Tvärtom ska den betraktas som en bred litterär och kulturhistorisk satsning som kan omfatta epoker ända fram till vår samtid.

Terminologin inom området digital publicering är delvis svävande. För tydlighetens skull bör här sägas att jag (i anslutning till ett vanligt bruk på området) skiljer mellan *text(sidor)* och *faksimil(sidor)*. Termerna är användarorienterade. De syftar alltså inte på vilka programlösningar som har använts, utan på hur sidorna ser ut i gränssnittet (i förhållande till den tryckta förlagan). Med textsidor avser jag text som görs tillgänglig i exempelvis ordbehandlingsprogram, som HTML- eller XML-filer etc. och som därför enkelt kan kopieras och manipuleras grafiskt av användaren (t.ex. genom att ändra typografi, stilstorlek, radlängd etc.). Med faksimilsidor avser jag sådan publicering som innebär ett direkt grafiskt återgivande av en tryckt boksida, vilket innebär att texten är låst typografiskt.⁵

Materialet i Litteraturbanken ska vara tillgängligt i fulltextformat, dvs. kunna läsas som löpande text och inte bara via träfflistor från sökprogram, konkordanser etc. I teorin betyder detta att Litteraturbanken kan ses som en konkurrent till den tryckta boken – verken kan ju läsas i sin helhet på skärmen eller skrivas ut av användaren. All erfarenhet på området visar emellertid att digital fulltextpublicering inte hotar den tryckta boken, utan snarare fungerar som ett komplement till den. Litteraturbanken bör därför främst uppfattas som en digital informationsresurs för den som arbetar historiskt och analytiskt med litterära verk.

Som framgår i det följande avser Litteraturbanken att hålla en hög nivå vad gäl-

ler teknisk kvalitet och textuell pålitlighet. De tekniska lösningarna ska vara uppbyggda för att kunna fungera på lång sikt och arbeta med grundformat som är möjliga att enkelt överföra till framtida tekniska miljöer. Samtidigt ska texterna vara så väl granskade och korrekturlästa att de är pålitliga nog att använda i undervisning och forskning; i vissa fall tillkommer också kostnader för digitalisering av texter som inte föreligger i maskinläsbart format. Vidare krävs resurser för att producera historiskt och pedagogiskt kringmaterial av det slag som kan göra Litteraturbanken till mer än en textdatabas för experter. Till utgifterna för detta kommer också kostnader för uppmärkning, metadata etc. Att bygga upp och underhålla Litteraturbanken är därför ett investeringsarbete som måste ses på lång sikt och som kräver nationella initiativ.

4. *Målgrupper*

Litteraturbanken avses för en relativt bred krets av användare. En viktig grupp finns naturligtvis på universiteten, där forskare inom olika ämnen kan ha stor nytta av materialet – vare sig det gäller analyser av ett enskilt verk av en författare, genomsökningar av större material på jakt efter vissa ord eller fraser, som underlag för datoriserade språkanalyser, etc. Med tanke på de olika satsningar som nu görs på ”nätuniversitet” bör Litteraturbanken också kunna bli en viktig faktor för de universitet som satsar på nya former av utbildning, ofta riktade till elever som studerar på mindre hemorter med begränsade biblioteksresurser. Samma nytta kan materialet naturligtvis göra för användare inom andra delar av utbildningssystemet. Gymnasister och elever på folkhögskolor kan exempelvis använda Litteraturbanken som underlag för uppsatser, redovisningar etc.

Bakom detta ligger förhållandet att Litteraturbanken gör ett kulturellt viktigt textmaterial nationellt tillgängligt. Exempelvis kan här tillhandahållas klassiker som har tryckts i relativt små upplagor och kan vara svåra att skaffa fram i enstaka exemplar på mindre orter (där de kanske saknas i bibliotek och bokhandel) eller i ett tillräckligt antal exemplar (för en skolklass eller undervisningsgrupp). Samma funktion kan Litteraturbanken få för nyare högskoleorter (där samlingar av äldre litteratur inte har kunnat byggas upp), liksom för utländska institutioner för skandinavistik. Dessutom gör Litteraturbanken väsentliga litterära verk tillgängliga för en större intresserad allmänhet.

Litteraturbanken är alltså inte bara en resurs för forskning, utan också för folkbildning i vidare mening. En följd av denna strävan är att äldre texter förses med introducerande material, kommentarer och ordförklaringar. En digital resurs som Litteraturbanken ska inte förväxlas med andra verk och institutioner, men bör ändå ses

som ganska nära besläktad med initiativ som folkbibliotek, litteraturhistoriska översiktsverk och klassikerutgåvor.

5. Termen ”elektroniska slutversioner”

I den nya elektroniska textvärlden är den tryckta boken bara en textbärare bland många. Flera av dem är elektroniska: e-böcker, hörböcker (kassetböcker, audio-CD), CD-ROM eller DVD som bär alfanumeriska texter, etc. Samtidigt har produktionen av tryckta böcker digitaliserats så att de texter som bär verken i böckerna i regel lagras i digital form (oftast som datafiler i ett desktop-publishing program). Och bakom dem ligger vad som kan kallas elektroniska manuskript i form av digitala arbetsversioner (ordbehandlingsfiler etc.). Till det kommer den enorma produktionen av texter (inklusive skönlitterära) direkt för Internet, som ju växt fram ur försök att ersätta den tryckta boken med elektroniska lagringsformer. I detta elektroniska och digitala flöde av ord måste Litteraturbankens uppgift avgränsas ordentligt.⁶

Termen ”elektronisk slutversion” omfattar i princip slutversionen av alla de ovan nämnda medieformerna. Åtminstone i ett inledande skede har Litteraturbanken dock som sin huvudsakliga uppgift att tillhandahålla elektroniska versioner av böcker som tidigare har varit tryckta. Det har inneburit väsentliga inskränkningar i Litteraturbankens uppgift beträffande ”elektroniska slutversioner”, men också en utvidgning.

Inskränkningen betyder att Litteraturbankens fokus inte ligger på offentliggjorda elektroniska verk och versioner som inte är direkt relaterade till tryckta böcker: e-böcker, förstagångspublicering via Internet, hörböcker, etc. Det mesta av sådant material omfattas av upphovsrätten och kan därför inte göras tillgängligt utan tillstånd från rättighetsinnehavaren. Arkiveringen av dem – och tillgängliggörandet för forskningen – är rimligen snarast en uppgift för forskningsbiblioteken, främst då nationalbiblioteket Kungl. Biblioteket. Särskilt viktigt har varit det pågående projektet Kulturarw³ som enkelt uttryckt kan sägas arkivera den svenska delen av Internet två gånger per år.⁷ På KB pågår också ett projekt med att arkivera kommersiellt spridda e-böcker. De görs tillgängliga för besökare på KB som via en särskild dator kan komma åt e-böckerna, men dessa sprids alltså inte nationellt – åtkomligheten kan beskrivas som en lokal tithålsteknik.

Inledningsvis omfattar Litteraturbanken inte heller författares egna elektroniska slutversioner och andra digitala manuskript och arbetsversioner. Arkiveringen och tillhandahållandet av dem är en angelägen uppgift, men bör i detta skede främst ses som en uppgift för forskningsbibliotekens handskriftsavdelningar (och motsvarande).⁸

Utvidgningen innebär att Litteraturbanken också bör kunna digitalisera tryckta texter som inte finns i elektroniska slutversioner. På det sättet kan Litteraturbanken rymma även äldre verk som inte finns tillgängliga i digital form. De digitala versionerna av dem skapas genom antingen scanning eller inskrivning.

Huvudprincipen är därmed att Litteraturbanken ska omfatta digitala versioner av litterära verk som tidigare funnits tillgängliga i codex-form. Åtminstone initialt ska den alltså inte inkludera verk som endast har publicerats digitalt, exempelvis av vad som kan betecknas som amatörförfattare.⁹ Det bör betonas att detta val utgår från nuläget. Förmodligen kommer framtida stora vetenskapliga utgivningsprojekt att baseras i högre grad på direkt digital utgivning (via Internet, CD-ROM, DVD etc.) och Litteraturbanken bör naturligtvis kunna bli en hemvist för sådana mer renodlade digitala projekt. I sådana fall blir relationen till en tryckt utgåva självfallet anorlunda.

6. Termen ”bevara”

De stora universitetsbibliotekens uppgift har traditionellt varit bl.a. att bevara litteratur. Bevarande har i det sammanhanget praktiskt sett haft två innebörder: att bevara verken, men också att bevara de fysiska föremål som bär verken (böcker, handskrifter, etc.). Bägge uppgifterna har delvis kunnat lösas genom att avbilda de ursprungliga föremålen i andra medier, t.ex. genom fotografering, mikrofilmning eller andra åtgärder som ger användarna möjlighet att se faksimil av originaldokumenten i andra medier utan att slita på originalen. Framställning av digitala faksimil (*preservation digitization*, ”bevarandedigitalisering”) är ett led i denna process och har på senare tid bedrivits t.ex. vid stora universitetsbibliotek. Sådana insatser har ett arkivmässigt värde (genom att skydda ömtåligt material), men också ett kulturdemokratiskt (genom att tillgängliggöra materialet för fler).

Sådan ”bevarandedigitalisering” är besläktad med en annan form av digitalt bevarande, den att bevara digitala dokument i digital form. Denna form av ”digitaliseringsbevarande” (*digitization preservation*) pågår sedan flera år inom projektet Kulturarw³ vid Kungl. Biblioteket (jfr ovan).¹⁰

Digitala faksimil av fysiska föremål ger fler läsare möjligheten att bilda sig en uppfattning om svåråtkomliga dokumentets utseende. Som bokhistorisk forskning och textteori har betonat är också ett dokumentets fysiska karakteristika av stor betydelse för upplevelsen av det verk som dokumentet bär. Dokumenten rymmer ”bibliografiska koder” som också påverkar tolkningen av verket.¹¹

Därför är det önskvärt att Litteraturbanken inte bara rymmer en textdatabas, utan också som en komplettering av den även faksimil av originaltrycken (och even-

tuella andra väsentliga dokument som brev, utkast och manuskript). Faksimilen berikar den digitala versionen av klassikerutgåvor i förhållande till den tryckta. Forskare vid de stora universiteten har i regel bekväm tillgång till originaltrycken, men värdet för undervisning och folkbildning är desto större om faksimil av originalen kan göras tillgängliga också för andra användare. En sådan utvidgning (jämfört med den tryckta utgåvan) är redan på väg för den digitala versionen av C. J. L. Almqvists Samlade Verk. Den har också diskuterats vid planeringen av Selma Lagerlöfs Samlade Verk.

Litteraturbanken kan därmed bidra till det nationella arbetet med att bevara äldre tryck. Och den kan delvis fungera som ett digitalt bokmuseum – en nätplats där användarna kan få en översikt av utvecklingen inom typografi, bokband, illustrationer m.m. Kanske kan man tala om en särskild nivå inom Litteraturbanken, Bokbanken.

7. Rättighetsläget och insamlingsarbetet

Många av de verk som kan vara aktuella för Litteraturbanken är upphovsrättsligt skyddade. Upphovsrätten gäller som bekant ”intill utgången av sjuttionde året efter det år då upphovsmannen avled” (§ 43).¹² Stadgandet är väsentligt för exempelvis textkritiska utgåvor av litterära klassiker. I praktiken betyder det att en redaktör som har gjort väsentliga och icke-mekaniska insatser vid utgivningen av ett verk också omfattas av upphovsrätten. Även litteraturhistoriska inledningar och textkritiska kommentarer omfattas av skyddet så snart de anses ha nått ”verkshöjd”. Om inte särskilt avtal finns med rättighetsinnehavaren kan dessa alltså inte publiceras digitalt.

Under det senaste årtiondet har en del förlag arbetat med kontrakt där överlåtelser av rättigheterna också omfattar publicering i elektronisk form. Det betyder att en publicering av upphovsrättsligt skyddade verk som endast varit utgivna i tryckt form i vissa fall kräver godkännande inte bara från författaren utan också från förlaget.

Från många bokförlags sida kan finnas farhågor för att en Litteraturbank kan vålla ekonomisk skada på utgivningen och försäljningen av tryckta böcker. Farhågorna måste tas på allvar, eftersom en felaktig uppläggning faktiskt skulle kunna få den effekten – i värsta fall så att författare får se sina böcker sälja i mindre upplagor, utgivningsprojekt inställs av rädsla för konkurrens från en publicering där, etc. Potentiellt är ju möjligheten att sprida verk från Litteraturbanken långt större än den att sprida tryckta böcker via bibliotek. Författarnas och förläggarnas ekonomiska intressen sammanfaller därmed vad gäller deras rättighet att försäkra sig om att verk inte sprids utan deras tillåtelse.

Till saken hör också att en del förlag och författare har sökt en kommersiell marknad för digital publicering genom att sälja s.k. ”e-böcker” eller ”e-texter”. Marknaden är ännu liten, men också här kan finnas berättigade farhågor för konkurrens från gratis digital publicering via Litteraturbanken. För s.k. ”smal litteratur” är risken för ekonomisk skada av en gratis digital publicering möjligen mindre än för bästsäljare, räknat i kronor. Men i det förra fallet finns faktiskt risken att själva utgivningen av den tryckta boken hotas av vetenskapen om att en digital gratisversion kan komma att finnas tillgänglig. En sådan effekt skulle självfallet motverka Litteraturbankens syfte.¹³

Rimligast har därför varit att tänka sig att Litteraturbanken vad gäller upphovsrättsligt skyddat material byggs upp genom frivilliga leveranser. De författare som önskar se sina verk i Litteraturbanken får alltså erbjuda dem dit, varefter Litteraturbanken tar ställning till om den vill utnyttja materialet. Denna huvudprincip ska dock inte fattas som att Litteraturbanken behöver vänta passivt på att material ska levereras in dit. Litteraturbanken kan naturligtvis ta egna initiativ genom att efterlysa relevant material hos författare, utgivare och förläggare. På samma sätt kan Litteraturbanken ta initiativ till digitalt tillgängliggörande av upphovsrättsligt fritt material. Inom den kategorin faller ju bl.a. ett stort antal svenska litterära klassiker, ett material av centralt intresse för Litteraturbanken.

Frivillighet behöver inte innebära brist på material. För vetenskapliga utgivare av litterära klassiker betyder Litteraturbanken en möjlighet att sprida utgåvorna till flera användare – förlagen och utgivare på detta område representerar vad som kan kallas den lärda sektorn. Utgivningen finansieras i regel med statligt eller annat stöd, verksamheten är inte vinstdrivande, utgivarnas arbete finansieras med forskningsmedel eller inom tjänst, syftet är att utgåvorna ska spridas och användas av så många som möjligt. Men också skönlitterära författare kan ha intresse av att frivilligt leverera material till Litteraturbanken. Om det ursprungliga förlaget eller annat förlag inte vill ombesörja en nyutgåva i bokform av ett verk erbjuder Litteraturbanken en möjlighet att åter göra det tillgängligt för en större krets av användare på andra villkor än bokmarknadens.

I insamlingsarbetet ingår naturligtvis också möjligheten att ta emot material som publicerats på Internet av andra aktörer och som kan anses vara av intresse för Litteraturbanken (litterära klassiker, humaniora etc.). På det sättet skulle sådant material synliggöras för användarna genom att föras in till Litteraturbanken. Ytterligare en uppgift är att länka till andra ställen med relevant material på Internet, rimligen då med uppgifter om vilket syfte de har (vetenskapligt etc.).

8. Litteraturbankens funktioner

Litteraturbankens syfte är att publicera litterära verk i fulltextversioner, berikade med funktioner som sökbarhet, länkning, litteraturhistoriska kommentarer, möjlighet att göra konkordanser, etc. Materialet ska vara textuellt kvalitetssäkrat i den meningen att de digitala utgåvorna är pålitliga (jämförda med de tryckta originalen). Utomlands finns flera viktiga föregångare, men av olika skäl har ingen motsvarande verksamhet byggts upp i Sverige. Liknande verksamheter kan visserligen bedrivas av enskilda aktörer, men ett nationellt initiativ har givna samordningsfördelar, både kulturellt och tekniskt.

För den som har följt utvecklingen inom e-publicering och digitalisering under de senaste åren har bristen på nationell standardisering och samordning varit slående. Enskilda projekt har haft god kvalitet och höga ambitioner, men bedrivs ofta utan samordning med liknande projekt. Följden blir att materialet publiceras i olika format, med olika slags uppmärkning och med olika tillgänglighet (inom universitetet t.ex. bara för användare med "universitetslicens").

Litteraturbanken bör kunna fylla flera funktioner och rikta sig till flera användare. En funktion är att *samla in* material, antingen som redan existerande i digital form eller genom att digitalisera tryckt material – i bägge fallen kan Litteraturbanken antingen vara mottagande eller initiativtagande. En annan är att *arkivera* detta material – att bevara "de elektroniska slutversionerna". Ytterligare en är att tillgängliggöra dessa verk för olika slags användare. Litteraturbanken fungerar därmed som ett forum för att *publicera* verk i digital form. Den ska också underlätta möjligheten att *arbeta* med verken och det språkliga och kulturella material de består av. Litteraturbanken bör också utarbeta riktlinjer för digital publicering (inom den aktuella kategorin) som gör att den kan vara *rådgivande* för andra som vill bedriva liknande verksamhet.

9. Olika nivåer inom Litteraturbanken

Utgångspunkten har varit att Litteraturbanken ska vara allmänt tillgänglig för ickekommersiella ändamål. Därför är det naturligt att den ska vara åtkomlig via Internet. Därifrån kan texterna konverteras till andra format och medier (t.ex. fickdatorer, CD-ROM).

En gräns har dragits vid tryckning per s.k. Print-On-Demand, dvs. att Litteraturbanken skulle låta användaren beställa tryckta böcker, skapade av ett eller flera verk i Litteraturbanken. Skälen till gränsdragningen är flera. En sådan hantering av tryckta böcker skulle innebära en ny och arbetskrävande nivå i Litteraturbankens arbete.

Vissa författare skulle möjligen (med rätta) ställa anspråk på royalty, vilket skulle kräva en besvärlig och individuell redovisning. De böcker som trycktes på detta sätt skulle i vissa fall konkurrera med andra tryckta utgåvor, vilkas utgivare skulle bli mindre benägna att lämna sitt material till Litteraturbanken. En huvudsynpunkt har alltså varit att Litteraturbanken ska vara icke-kommersiell. Den ska varken själv sälja material eller sälja material vidare till vinstdrivande företag.

Vid publiceringen via Internet gäller följande huvudprinciper. Texterna är *nedladdningsbara*, gärna i olika format (t.ex. för fickdator). Därmed är de också i regel *möjliga att skriva ut*. För att utnyttja mediets möjligheter är texterna också *sökbara* på annat sätt än via den sökfunktion som ingår i själva webbläsaren, dels genom verkinterna sökfunktioner (t.ex. för ett enskilt verk), dels genom en gemensam sökfunktion (för alla verk och allt kringmaterial) som genererar en träfflista.¹⁴ Vidare är texterna *bearbetningsbara*, dvs. det ska vara möjligt för användarna att skicka dem vidare helt eller delvis, t.ex. kopiera delar ur dem till ordbehandlingsprogram, bearbeta dem med konkordansprogram, etc. Texterna är dessutom enkelt *navigerbara*, dels genom att vara ”bläddringsbara”, dels genom att i vissa fall förses med digitala hyperlänkar (som t.ex. leder till kommentarer och ordförklaringar). De ska också vara möjliga att *organisera*, t.ex. så att användaren sätter samman en egen ”e-antologi” av verk som kan användas för ett eget bruk eller av andra (motsvarande en ”klassuppsättning” för undervisning eller kursläsning).

Som framgår nedan arbetar olika projekt med skilda lösningar vad gäller filformat och navigerbarhet. Litteraturbanken bör också sträva efter en viss flexibilitet, detta eftersom materialet skiljer sig åt – en del är länkat, annat inte, somligt lämpligt för att göras till e-böcker, annat inte.

Följande lösningar bör vara de normala. (Det ska då observeras att ett och samma verk kan förekomma i flera stadier och format, men att de nivåer som väljs kan skilja sig åt mellan olika verk).

(1) *Digitala faksimil*. Digitala färgfaksimil av handskrifter, originaltryck, utnyttjad klassikerutgåva, etc. (För klassikerutgåvor bör faksimilet avse också försttrycket, inte bara klassikerutgåvan.) Verken bör också finnas tillgängliga i XML-format (2) eller (4) som förses med länkar till och från de digitala faksimilen (1).

(2) *XML-format utan interna länkar*. Normalfallet. Texterna sökbara via gemensam sökfunktion. Texterna föreligger här i ett grundformat som innebär att de tekniskt sett enkelt kan förevisas i andra format (t.ex. 3). De kan också ”kläs av” (formatering etc.) och kunna skickas vidare för att bearbetas i konkordansprogram, undergå automatiserad språklig analys, etc.

(3) *Format lämpat för e-böcker.* Konvertering från (2). Tillgängliggörs i program som MsReader och avses främst för fickdatorer. Gäller rimligen mest kortare dikter, noveller, essäer och kortromaner – längre texter fungerar otympligt på fickdatorer. Normalfallet bör av samma skäl vara ”ren text”, alltså inga länkar till kommentarer och ordförklaringar.

(4) *XML-format med interna länkar.* Som ovan (2), men dessutom med länkar till ordförklaringar, kommentarer etc. Används främst för klassikerutgåvor där ordförklaringar etc. finns i det tryckta originalet.

(5) *Ordförklaringar, kommentarer.* Material som länkas till texterna för att ge sakupplysningar etc. Kan antingen hämtas ur en tryckt version eller produceras direkt för Litteraturbanken.

(6) *Biografier, kronologiska listor, etc.* Korta presentationer av författarens liv och verk – alltså en grundläggande presentation, avsedd för den som snabbt vill orientera sig. En löpande text som gärna kan kompletteras med listor över viktiga tilldragelser i författarens liv och författarliv, en kronologisk förteckning över viktigare verk, etc.

(7) *Bibliografier – verk av författaren, verk om henne eller honom.* En komplett förteckning (så gott det går) över författarens utgivna verk. En förteckning över den viktigaste forskningen om henne eller honom, liksom över biografier och introduktioner. (I regel får detta naturligtvis bli en urvalsbibliografi, av en omfattning någonstans emellan den i artiklarna i *Svenskt biografiskt lexikon* och i Lönnroth och Delblancs *Den Svenska Litteraturen*).

Avsikten är alltså att ett enskilt verk ska kunna göras tillgängligt i flera tekniska format samtidigt (1–4). På samma sätt bör kommenterande kringmaterial (5–7) kunna finnas på flera olika nivåer. Men även om tillgängliggörandet för verken och kringmaterialet kan skilja sig åt, är det självfallet viktigt att sträva efter enhetlighet beträffande de tekniska formaten, materialets organisation och den redaktionella granskningen.

10. Verksamheter av intresse för Litteraturbanken

Hela Internet är ett medium för att publicera och sprida digitala verk. En delmängd av det materialet är den typ av verk som Litteraturbanken ska tillhandahålla, skönlitterära och humanistiska verk som tidigare varit tillgängliga i bokform. Allmänt kan

sågas att digitaliseringen av samhället under den senaste tioårsperioden har inneburit en mycket stark utveckling av den digitala publiceringen, både beträffande tjänster som erbjuds av vinstdrivande företag och av kunnandet inom förvaltningar, universitet m.m. Det finns en rad modeller att ta ställning till, både inom och utom landet.

Översikten nedan är starkt selektiv och summarisk och gäller aktörer vilkas verksamhet på olika sätt har bedömts vara av mer omedelbart intresse för Litteraturbanken. Utanför redovisningen faller alltså de många enskilda projekt för digitalisering av handskrifter o.dyl. som pågår inom t.ex. arkivvärlden, men som arbetar med andra typer av material och strukturproblem än de som är centrala för Litteraturbanken.

Internationellt finns ett mycket stort antal ambitiösa och intressanta projekt som kan tjäna som inspiration för Litteraturbanken. Beträffande dem har jag inskränkt mig till tre särskilt viktiga projekt som täcker ungefär samma slags material som Litteraturbanken. Den specialintresserade kan orientera sig i andra internationella e-textprojekt via något av de många länkträd som finns hos universitetsbibliotek o.dyl.

II. Svenska aktörer

Amatörprojekt. På Internet pågår en rad svenska amatörprojekt för publicering av litterära klassiker i fulltextformat. En del av dem genomförs som kollektiva insatser, andra som enskilda. Somliga har anknytning till författarsällskap el. dyl., men ofta utan egentlig finansiering. Det största av dessa projekt är frivilligprojektet *Projekt Runeberg*, som bedrivs i Linköping och har mycket stor omfattning. Där publiceras verk i fulltext, både som textsidor och som digitala faksimil (trots namnet ägnas projektet alla slags författare och verk, nästan bara sådana som är upphovsrättsligt fria). Flertalet verk är på svenska, men där finns också verk på t.ex. norska och danska. Andra mer begränsade projekt gäller publicering av verk av enskilda författare, exempelvis Karin Boye.¹⁵

Sådana projekt har ett litteraturfrämjande värde och har bidragit till utveckling av programvara och metoder för digital publicering. Särskilt ska här framhållas Projekt Runeberg som rymmer praktiskt och pedagogiskt tankvärda lösningar. Ofta lider de dock av brist på elementär medvetenhet om textkritiska problem (t.ex. vilken version av ett verk som ska väljas), samtidigt som korrekturläsningen ofta är otillfredsställande. Följden blir att de inte är användbara för forskning och undervisning. Omfattningen av detta material är dock relativt stort och det används också av skolelever, studenter och kulturintresserade. Det finns också nätplatser som är gjorda med större omsorg och som bygger på utmärkta textkritiska förlagor. En så-

dan nätplats ägnas Carl Michael Bellmans verk, återgivna med hyperlänkar till ord-förklaringar ur Standardupplagan.¹⁶

Det lärda samfundet kan rikta invändningar mot kvaliteten hos somliga av dessa digitala projekt. Då måste understrykas att ett viktigt skäl till att sådana projekt har kommit till är att det lärda samfundet hittills inte har erbjudit några alternativ eller bättre lösningar i större skala.

Digital publicering av offentligt och akademiskt tryck. Under nittio-talet började statsförvaltning och universitet sekundärpublicera material via Internet, oftast som gratis nedladdningsbara digitala faksimil i form av pdf-filer. Från mitten av 1990-talet finns statligt utrednings- och lagstiftningsmaterial tillgängligt i denna form, liksom Statskontorets publikationer. Ett stort antal liknande exempel kan anföras. Materialet utgör exempel på långvarigt och effektivt bedrivna projekt inom digital publicering, men omfattande material som inte är aktuellt för Litteraturbanken.¹⁷

Liknande rutiner för publicering av akademiska avhandlingar har senare utvecklats av enskilda universitet, exempelvis Linköpings universitet, Lunds och Uppsala universitet, också här i regel i form av digitala faksimil (pdf, etc.). Av rättighets-skäl omfattar materialet oftast endast avhandlingarnas summaries (ibland bara abstracts). Merparten av materialet är på engelska och den övervägande delen är i bokform utgivna i vetenskapliga serier eller publicerade som enklare stenciltryck. Verksamheten med digital fulltextpublicering vid "Linköping University Electronic Press" bedrivs sedan 1996, varefter andra universitet har tillkommit. Fulltextpublicerade avhandlingar finns också hos exempelvis Lunds universitet. I sammanhanget kan också nämnas att påbyggnadsuppsatser (magisteruppsatser etc.) ofta publiceras på Internet via enskilda universitetsinstitutioner. Generellt kan sägas att universitet och högskolor har börjat arbeta upp en egen och ibland betydande kompetens på området. Bara en liten del av materialet lär dock vara intressant för Litteraturbanken (vissa humanistiska avhandlingar i fulltextformat).¹⁸

Kungl. Biblioteket. I Kungl. Bibliotekets ansvar som nationellt forskningsbibliotek ingår bl.a. att svara för samordning mellan landets olika forskningsbibliotek, liksom att ha ett nationellt ansvar för "utveckling av tjänster baserade på informationsteknik". KB svarar också för det nationella biblioteksdatasystemet Libris (som sedan några år är fritt tillgängligt via Internet). Vidare ska KB bl.a. samla och tillhandahålla hela den svenska tryckproduktionen. Sedan lång tid har KB arbetat med bevarandefrågor, dels sådana som gäller bevarande av äldre svenskt tryck, dels sådant som gäller bevarande av material som endast finns tillgängligt i digital form (t.ex. material på Internet, e-böcker).¹⁹

KB:s uppdrag och finansiering betyder att det är det enda forskningsbibliotek som har ett nationellt ansvar av det slag som är aktuellt för Litteraturbanken. I denna funktion har KB utvecklat omfattande internationella kontakter i biblioteksvärlden som bl.a. innefattar samarbete med flera utländska institutioner som bedriver liknande verksamhet som den i Litteraturbanken. Vid KB finns också verksamhet (permanent och i utvecklingsform) av stor relevans för Litteraturbanken. Via Libris finns möjligheten att länka bibliografiska poster direkt till digitala utgåvor av det slag som skulle vara aktuella inom Litteraturbanken. Vid KB pågår också långt kommet arbete med att utveckla formulär och riktlinjer för katalogisering och beskrivning av online-dokument. Vidare har KB drivit ett provprojekt där biblioteket har tillgängliggjort femton böcker tryckta före år 1700 som digitala faksimil. Bland böckerna finns verk av Stiernhielm och Lasse Lucidor, alltså sådant som är direkt relevant för klassikerdelen av Litteraturbanken.²⁰

KB har alltså omfattande kompetens på flera områden som är viktiga i detta sammanhang. Dock ska påpekas att KB inte har arbetat med fulltextpublicering av den sort som är central inom Litteraturbanken.

KB:s centrala roll för bevarande och digitalisering av svenska tryck har under arbetet med Litteraturbanken lyfts fram genom förslagen i den s.k. ”KB-utredningen”, *KB – ett nav i kunskapsamhället* (SOU 2003:129). KB föreslås där få ett utökat nationellt ansvar för dessa områden.²¹

Språkbanken. Den viktigaste aktören inom publiceringen av vetenskapligt pålitlig digital fulltextpublicering av skönlitterära verk är Språkbanken vid Göteborgs universitet (Humanistiska fakulteten). Dess verksamhet har byggts upp från slutet av 1960-talet. Språkbankens ursprungliga uppdrag var ”att på eget initiativ insamla, lagra och tillhandahålla nusvenskt skriftspråk, i praktiken vanligen tidningsspråk, kompletterat med skönlitteratur m.m.”²² Materialet är mycket omfattande och består av verk från medeltiden och fram till våra dagar. Mycket utgörs av facktexter (t.ex. tidningsartiklar, ca 20 miljoner ord) och lexikaliska databaser (t.ex. en digital version av *SAOB*, Svenska Akademiens Ordbok). Merparten av materialet i Språkbanken är endast åtkomligt i form av konkordanser, träfflistor ur databaser, etc. Sådant material kräver en utomordentligt stor kompetens vad gäller insamling, uppmärkning, programmering, etc. I Språkbanken finns också en ”språklig verktygslåda” för analys och uppmärkning av ord i en text. Verktygslådan rymmer bl.a. en tokeniserare, en lemmatiserare och ett morfosyntaktiskt taggningsprogram (samtliga viktiga för den typ av sökfunktion som behövs för att en fulltextdatabas ska fungera smidigt för användaren). Språkbanken har den klart största kompetensen i Sverige vad gäller språklig databearbetning av stora material.²³

Språkbankens textkorpus innehåller viktigt skönlitterärt material i form av koncordansdatabaser. Sådana finns för C. M. Bellmans och August Strindbergs samlade verk, vilka alltså inte görs tillgängliga som fulltexter utan i form av träfflistor, länkade till delar av verken. Liknande databaser finns för ett antal äldre svenska romaner, för romaner från Bonniers förlag (1976/77 och 1980/81) samt ytterligare ett antal verk.²⁴

I detta sammanhang intresserar särskilt Språkbankens fulltextpublicering av skönlitterära och humanistiska verk. Där bedrivs ett projekt i samarbete med *Svenska Vitterhetssamfundet* beträffande publicering av C. J. L. Almqvists Samlade Verk i digital hypertextversion (jfr nedan SVS).

Språkbanken är en avdelning vid Göteborgs universitet, knuten till Institutionen för svenska språket där. Språkbanken växte fram ur språkliga forskningsprojekt vid slutet av 1960-talet. Den finansierades först med medel från forskningsråd, därefter med öronmärkta statliga medel och numera med fakultetsmedel. Föreståndare var under den första perioden Sture Allén, därefter Martin Gellerstam och fr.o.m. hösten 2002 Lars Borin. Arbetet med uppmärkning och digital publicering utförs av personal anställd vid Språkbanken.²⁵

Svenska Akademien. Sedan sommaren 2002 publicerar Svenska Akademien sin klassikerserie i en webbversion. Den har karaktären av ett berikat digitalt faksimil – sidorna finns tillgängliga i form av pdf-filer som efterliknar de tryckta boksidorna, men försedda med synliggjorda och ömsesidigt klickbara länkar till kommentarer och ordförklaringar. Hittills föreligger 16 titlar (i 18 volymer), men avsikten är att samtliga volymer i serien (hittills 21 titlar i 24 volymer) ska läggas ut på nätet. En viss del av det redan publicerade materialet är upphovsrättsligt skyddat.²⁶

Svenska Vitterhetssamfundet är ett samfund som arbetar med att utge klassiska svenska författares verk i vetenskapligt tillfredsställande och kommenterade editioner. SVS grundades 1907 och har hittills utgivit ca 260 volymer av ett fyrtiotal författare, de flesta av dem från 1700- och 1800-talen. Ofta syftar utgivningen till att utge samtliga verk av en författare, men SVS arbetar också med urvalsvolymer eller enstaka verk ur en författares produktion. Största delen av utgivningen sker i serien ”Svenska författare utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet”, som bl.a. rymmer avslutade editioner av Olof von Dalins *Then Swänska Argus*, samlade verk av Lasse Lucidor, Hedvig Charlotta Nordenflycht, Anna Maria Lenngren, Erik Johan Stagnelius och långt gångna utgåvor av Kellgren, Leopold och Thorild. På senare år har en särskild serie startats för verk i urval (”blå serien”). Den omfattar ca ett dussin volymer, bl.a. med verk av Samuel Columbus, Hans Gustaf Rålamb, Skogekär Bergbo och kvinnliga ro-

manförfattare från 1800-talet (jfr nedan). Sedan 1993 publicerar SVS också C. J. L. Almqvists Samlade Verk, varav f.n. föreligger 16 volymer.²⁷

SVS är den ledande vetenskapliga skönlitterära textutgivaren i Sverige. Utgivningstakten är för närvarande ca 5 volymer per år. Volymerna redigeras av vetenskapliga utgivare (oftast från litteraturvetenskap eller nordiska språk). Tryckningen av volymerna bekostas med anslag från Riksbankens Jubileumsfond, medan SVS verksamhet bekostas av samfundets egna medel. Sedan några år gäller ett principbeslut inom SVS att all ny utgivning ska publiceras parallellt i digital form på Internet (med viss eftersläpning). Arbetet med detta sköts av Språkbanken, men av olika skäl har insatserna hittills främst koncentrerats till C. J. L. Almqvists Samlade Verk som har fungerat som något av ett pilotprojekt.

Den pågående bokutgåvan av Almqvists samlade verk publiceras (med viss eftersläpning) i en digital fulltextversion, länkad till kommentarer och ordförklaringar och med en sökfunktion. Verksamheten är ännu blygsam kvantitativt sett. Den digitala utgåvan omfattade våren 2004 ett tiotal volymer, dock i föråldrade tekniska format och gränssnitt (den digitala utgåvan byggs om under 2004).²⁸

12. *Utländska aktörer*

Utanför Sverige finns en rad projekt vilkas detaljlösningar är värda att studera närmare. Nedan lyfter jag särskilt fram tre av dem. Den specialintresserade kan dessutom besöka följande projekt (urvalet är gjort för att omfatta författarskap och verk av sådant slag som kan vara aktuella för Litteraturbanken):

The William Blake Archive	www.blakearchive.org
Wordsworth & Coleridge, Lyrical Ballads	is.dal.ca/~lballads/index.html
The Victorian Web	65.107.211.206/victov.html
The Walt Whitman Archive	www.whitmanarchive.org
Celt. Corpus of Electronic Texts (iriska texter)	www.ucc.ie/celt

Electronic Text Centre finns vid University of Virginia och är ett av de äldre projekten av detta slag. Verksamheten har bedrivits sedan 1992 och f.n. finns ca 10.000 verk tillgängliga gratis on-line. De flesta är på engelska, men totalt finns tretton språk representerade. Mycket av materialet är skönlitteratur (merparten upphovsrättsligt fritt), men där finns också politik, kulturhistoria etc. Textdatabasen är försedd med en sökfunktion där materialet också kan avgränsas i olika kategorier (poesi, kvinnliga författare, etc.). Många av verken finns även tillgängliga som ”e-böcker”. Själva omfattningen av arkivet gör det oerhört användbart som resurs för undervisning och forskning.²⁹

The Rossetti Archive har utvecklats av Jerome McGann och en stab medarbetare vid University of Virginia (och med finansiering från flera olika håll). Detta digitala arkiv rymmer ederade versioner av Dante Gabriel Rossettis litterära verk, digitala faksimil av dem och hans bilder (målningar etc.), liksom av originaltrycken. Alltsammans är länkat till biografiska artiklar om honom och kronologiska listor över hans liv och verk. Till verken hör också en stor uppsättning kommentarer: litteraturhistoriska, konsthistoriska, bibliografiska, tryckhistoriska, m.m. Arkivet rymmer vidare ett stort antal uppsatser om arbetet med arkivet, om tolkningsteoretiska frågor i anslutning till det, liksom uppsatser om teoretiska och praktiska problem vid digitalisering av litteratur. Allt är gjort med stor noggrannhet och tillsammans bildar materialet en ”Rossetti-webb”, en digital miljö där läsaren via en stor uppsättning länkar navigerar åt olika håll i materialet. Rossetti-arkivet visar hur sofistikerade och pedagogiska lösningar på detta område kan vara – men är också ett exempel på hur mycket av tid och pengar som kan krävas.³⁰

Arkiv för Dansk Litteratur (ADL) lanserades den 31 oktober 2002. Det är en ambitiös nätplats som har tillgodogjort sig lärdomar från många föregångare för att skapa en digital bank av dansk litteratur (främst skönlitteratur), kompletterat med kringmaterial.³¹

Arkivet rymmer företrädesvis verk av författare som är upphovsrättsligt fria. Arkivet bygger i huvudsak på textkritiska utgåvor, utgivna av det lärda sällskapet Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.³² I de fall sådana utgåvor inte finns tillgängliga har ADL utnyttjat tidigare textkritiska utgåvor eller originaltrycken. Verken finns dels tillgängliga i form av textsidor i två format (ASCII resp. HTML), dels i form av faksimil (gif). De senare avbildar i förekommande fall inte originaltrycken, utan de textkritiska utgåvor som har använts. Pagineringen är densamma för de bägge kategorierna och läsaren kan växla mellan de olika sorternas sidor. Vid lanseringen omfattade arkivet drygt 50.000 textsidor (och ett ännu större antal faksimilsidor). För vissa författare finns också digitala faksimil av originaldokument (t.ex. manuskript). Enkelt uttryckt domineras ADL av den kanoniserade danska litteraturen: H.C. Andersen, Herman Bang, Holger Drachmann, Ludvig Holberg, Søren Kierkegaard, Saxo m.fl.

Till de litterära verken kommer olika slags kringmaterial. De enskilda titlarna kan nås via ett särskilt register och det finns en motsvarande sida över författarna. Varje författare har en egen ”forside”, något av en motsvarighet till hemsida. Där finns en kort presentation och några viktiga årtal, samt länkar till mer omfattande material: en biografi, en lista över vilka verk som finns tillgängliga i ADL (”titelliste”, upplysningar om vilken utgåva som har använts, en bibliografi (verk av och om författa-

ren) och lista över manuskript tillgängliga i ADL. I sammanhanget bör kanske särskilt understrykas att ADL *inte* omfattar redaktörernas efterskrifter och ordförklaringar etc. ur de utgåvor som använts – detta material skyddas upphovsrättsligt. En följd av detta är att ADL arbetar med s.k. ”rena sidor”, dvs. texter som inte har några länkar till ordförklaringar, varianter etc.

Av särskilt intresse är de välskrivna och ambitiösa biografierna över författarna. De omfattar en skiss över författarnas levnadslopp, deras författarskap, mottagandet av det, såväl i samtid som av eftervärld. Genomgående finns länkar till verk som är utlagda hos ADL (också till enskilda dikter etc.). Biografierna är skrivna av experter på området och fungerar utmärkt som välskrivna litteraturhistoriska introduktioner till författarskapen – ADL påpekar i sin presentation att dessa biografier tillsammans i realiteten fungerar som en nyskriven dansk litteraturhistoria om motsvarande ca 2.000 sidor.

Allt material i ADL är sökbart via en gemensam sökfunktion. Den har två ingångar: (1) sökning på titel, (2) fritextsökning i allt material: textsidor, författarbiografier, etc. Enligt ADL:s egna uppgifter täcker sökfunktionen f.n. ca 30 procent av verken i arkivet.

ADL styrs tekniskt och praktiskt av Det Kongelige Bibliotek med Det Danske Sprog- och Litteraturselskab som likställd partner med ansvar för det redaktionella arbetet. Projektet har haft stöd av KulturNet Danmark och Danmarks Elektroniske Forskningsbibliotek.³³

13. *Tekniska aspekter*

En övergripande synpunkt vid planeringen av Litteraturbanken har varit att de tekniska lösningarna inte bör vara alltför avancerade i den meningen att de skulle kräva nedladdning av extra program etc. Normalt bör filerna i Litteraturbanken i sina användarversioner vara avpassade för visning i de mest spridda webbläsarna som Internet Explorer, Netscape m.fl. Vid val av lösningar för överföringshastigheter m.m. är utgångspunkten att de ska fungera bra och utan enerverande väntetider för användare med uppkopplingar av typen ADSL (”bredband” för hemmabruk). Ambitionen är att Litteraturbanken ska bli fullt funktionell för de användare som saknar de riktigt snabba lösningar som finns via nätverk inom t.ex. universitet.

Digitalisering. Digitaliseringen av verk som ännu inte föreligger i elektroniska versioner kan ske på två sätt, antingen via inmatning (inskrivning) eller via scanning. Vilken metod som används är i hög grad en ekonomisk fråga. Scanning brukar erbjuda en grad av korrekthet på ca 98 procent. Siffran kan verka ange en hög preci-

sion och säkerhet. Men eftersom en boksida omfattar 2.000 à 3.000 nedslag, betyder en felmarginal om 2 procent att varje sida i genomsnitt kommer att rymma 40 à 60 fel. Liknande problem kan förutses med inmatning. För att Litteraturbanken ska bli textuellt pålitlig krävs alltså betydande insatser i form av korrekturläsning och eventuell dubbel inmatning /scanning (varigenom de två versionerna kan jämföras med varandra så att fel eller tveksamheter blir synliga). Korrektur bör regelmässigt läsas av två av varandra oberoende granskare som förutom noggrannhet har den språkliga kompetens som är lämplig för det aktuella verket (t.ex. magisterstudenter eller doktorander inom ämnen som litteraturvetenskap och nordiska språk).

Scanning av moderna tryck (från 1900-talet) bör kunna utföras inom Litteraturbanken med egen utrustning, medan scanning av äldre tryck kan kräva att tjänsten köps av firmor som har särskild utrustning och programvara, anpassad för ojämnt tryck och ömtåliga originaldokument.

Filformat. Tillgängliggörandet av verken i Litteraturbanken sker i olika filformat. För digitala faksimil har preliminärt valts pdf-format, filer som läses i ett speciellt program (Adobe Acrobat Reader) och är sökbara.³⁴

För textsidor finns att välja flera slags SGML-baserade lösningar (Standard Generalized Markup Language). Kodningen (uppmärkningen) kan ske på flera nivåer, beroende på hur avancerad den behöver vara. Den enklaste och mest spridda är HTML (HyperText Markup Language), men eftersom det har begränsade uppmärkningsmöjligheter har valet fallit på XML (eXtensible Markup Language), som är ett smidigt men mer kraftfullt format, samtidigt som det är enkelt att konvertera mellan olika slags programvaror (webbläsare, ordbehandlingsprogram etc.). För de flesta användarna är XML en enkel och tekniskt genomskinlig lösning. Texterna kan läsas i en vanlig webbläsare, laddas ner, skrivas ut och kan enkelt kopieras mellan program. XML är också kompatibelt med TEI (Text Encoding Initiative), vilket gör formatet mycket flexibelt för uppmärkning av texterna.³⁵

Uppmärkning. En fördel med XML är att det är enklare att märka upp texterna, dvs. förse olika partier eller enskilda ord med olika typer av underliggande information. Denna är i regel inte synlig för användaren, men kan användas för sökningar, sortering och vetenskaplig bearbetning. Möjligheterna för sådan uppmärkning är i princip oändliga och bygger i regel på insatser av forskning och tolkning. Som några exempel på sådan uppmärkning kan nämnas: datering eller geografisk lokalisering av scener (sommar, jultid, 1830-tal; naturskildringar, Stockholm, kusten etc.); uppmärkning av ordtyper (adverb, färgord, etc.), uppmärkning av namn, litterära citat, repliker av kvinnor / män, etc. Sådan uppmärkning är naturligtvis en viktig möjlig-

het i Litteraturbanken. Dock har den ingen ekonomisk möjlighet att lägga sina resurser på denna typ av detaljerad uppmärkning, som ju är en forskningsinsats i sig. Den bör överlämnas åt enskilda forskare (som naturligtvis kan dela med sig av sitt arbete genom att tillhandahålla de uppmärkta texterna via Litteraturbanken efter dess godkännande).

Metadata. Varje dokument som publiceras i digital form kan förses med s.k. ”metadata”. De är något av en motsvarighet till bibliografiska uppgifter, men rymmer också beskrivningar av tekniska data kring dokumentet (tekniskt format, storlek etc.). Metadata är viktiga för beskrivningen av dokumentet, men också för sökfunktioner (där sökningen t.ex. kan avgränsas efter författarens kön, verkets genre eller flera kriterier). Metadata kan t.ex. rymma uppgifter om upphovsmannen (namn, kön, levnadstid), om originalets publicering (år, publikation), förlagan för den digitala versionen (originaltryck, textkritisk utgåva), ämnesord (t.ex. uppgifter om genre), vem som ombesörjt den digitala versionen och när den gjorts, liksom om tekniskt format m.m. (En spridd standard på området är Dublin Core.³⁶)

Dokumenterna i Litteraturbanken förses med metadata på tre nivåer (i förekommande fall två, nr 1 och 3):

1. Uppgifter om det digitala dokumentet (utgivare, storlek, tekniskt format, författare etc.)
2. Uppgifter om den omedelbara förlagan till det digitala dokumentet (t.ex. vilken textkritisk utgåva som har använts: förlag, redaktör, utgivningsår, etc.)
3. Uppgifter om originaltrycket (dvs. var verket publicerades första gången).

I ett sådant system kan varje verk förses med en ”identifikator”, ett nummer som anger vilket verk det är frågan om.³⁷ En teoretiskt och praktiskt viktig fråga är här avgränsningen av termen ”verk”. Ska den omfatta en generell utgåva (*Samlade dikter*), en enskild diktsamling (*Kriser och Kransar*) eller en enskild dikt (”Pinsamt intermezzo”)?

Ur Litteraturbankens synvinkel vore det faktiskt fördelaktigt om den sist nämnda nivån valdes. Det underlättar skapandet av ett system där användarna (läsare, lärare etc.) själva kan sätta samman ”e-antologier” med exempelvis dikter och noveller från olika tider (jfr ovan). Samtidigt är det rimligast att tänka sig att systemet för identifikatorer utarbetas i samarbete med den nationella biblioteksdatan Libris, som har intresse av att det kan bli nationellt tillämpbart inom biblioteksvärlden. Arbetet med att avgöra vilka metadata som ska inkluderas är ett viktigt inslag i pilotprojektet.

14. Organisation

Erfarenheter från tidigare stora digitala projekt liknande Litteraturbanken visar att de har mycket att vinna på nationell samordning och på en uppläggnings där de inte begränsas till uttryck för en viss, enskild institutions verksamhet.³⁸

Eftersom verksamheten vid Litteraturbanken ska vara avgiftsfri har det rimligaste alternativet varit att den drivs av andra än aktörer på allmänbokmarknaden (förlag, distributionsorganisationer etc.), som ju skulle riskera att hamna i ett konkurrensförhållande till sig själva. Och att Litteraturbanken är ett gemensamt nationellt initiativ för forskning, undervisning och folkbildning gör det naturligt att den drivs gemensamt av flera aktörer på området.

Med bakgrund i dessa utgångspunkter (och i tidigare presenterade överväganden om syfte och avgränsningar) har Litteraturbanken konstruerats som ett samarbete mellan Svenska Akademien, Språkbanken och Kungl. Biblioteket (samarbetet styrs av ett avtal, upprättat våren 2004). Under pilotprojektet (2004–2005) har Svenska Akademien en ledande ställning, bl.a. som förvaltare av anslaget. Sedan pilotprojektet har avslutats kan Litteraturbanken dock få en mer fristående ställning.

Inom arbetet med Litteraturbanken sker en fördelning av arbetet enligt följande:

Styrelsen beslutar om budget, ersättningar, riktlinjer för arbetet, vilka verk som ska ingå i Litteraturbanken, godkännande av utformningen av Litteraturbankens nätplats m.fl. övergripande beslut.

Föreståndaren och Språkbanken ansvarar för planering och samordning, produktion av textsidor, bevakning av länkstruktur, teknisk support, länkning till och från digitala faksimil och litteraturhistoriskt kringmaterial. (Produktion av textsidor sker via inmatning eller inscanning; tjänsten kan köpas externt, inklusive korrekturläsning, men Språkbanken ansvarar för kvalitetssäkringen och den digitala publiceringen.) I Språkbankens uppdrag ingår också övervakning av säkerhetsrutiner, konvertering, planering av filstruktur, backup, etc. Språkbanken ansvarar vidare för en viss del av tilldelningen av metadata (främst den del som gäller de digitala dokumenten som sådana). Föreståndaren och Språkbanken står dessutom för vad som kan kallas omvärldskontakter – rådgivning till andra liknande projekt, marknadsföring av Litteraturbanken (bl.a. genom att se till att andra nätplatser länkar till den), bevakning av länkar till andra liknande nätplatser, m.m.

Kungl. Biblioteket ansvarar för produktionen av faksimil, i regel genom scanning från egna samlingar. Det ansvarar också för delar av tilldelningen av metadata (främst uppgifter om förlagor, originaltryck, författare, genre). Om det visar sig lämpligt kan KB också (i samråd med Libris) utarbeta ett system för identifiering av enskilda verk.

Svenska Akademien ansvarar för det litteraturhistoriska kringmaterialet, antingen genom att producera sådant material själv eller genom att skaffa medarbetare som ansvarar för t.ex. ett visst författarskap. SA ansvarar samtidigt för den inre konsistensen i materialet, dvs. att det har liknande uppläggning och täckningsgrad för olika författare.

Samarbetet mellan de tre institutionerna kan beskrivas som att var och en har ansvar för att producera vissa typer av material, men att det slutliga ansvaret för samordning och publicering ligger hos Litteraturbanken (dess föreståndare och styrelse).³⁹

Under pilotprojektet är föreståndaren anställd på kvartstid, medan personal från Kungl. Biblioteket och Språkbanken delar på motsvarande en heltidsanställning. SA är under pilotprojektet anslagsförvaltare och därmed huvudman.

15. *Summering*

Litteraturbanken drivs som ett pilotprojekt (finansierat av Riksbankens Jubileumsfond) under 2004 och 2005. Arbetet sker i form av ett samarbete mellan Svenska Akademien, Språkbanken och Kungl. Biblioteket, och en särskild föreståndare har anställts. Avsikten att dess verksamhet därefter ska permanentas med annan finansiering. Litteraturbankens uppgift är att vara en kulturhistorisk och litterär resurs för forskning, undervisning och folkbildning. Dess målgrupp ska vara forskare, universitetsstudenter, gymnasister och litterärt allmänintresserade. Litteraturbankens huvuduppgifter är att samla in, arkivera och publicera material, samt göra det möjligt för användare att arbeta med det. Den ska också fungera rådgivande för liknande projekt.

De verk som publiceras inom Litteraturbanken ska förses med introducerande och kommenterande material för att fungera pedagogiskt. Materialet ska vara textuellt kvalitetssäkrat och publiceras dels som textsidor, dels som digitala faksimil. De digitala slutversionerna består dels av sådana som kan hämtas från förlag, vetenskapliga textutgivare och viss publicering på Internet, dels sådana som kan skapas genom digitalisering av tryckta utgåvor (textkritiska utgåvor eller originaltryck). Verksamheten byggs i första skedet upp genom publicering av klassiker utgivna av Svenska Vitterhetssamfundet och Svenska Akademien.

Litteraturbanken är gratis och icke-kommersiell. Insamlingen av författarrättsligt skyddat material bygger på att det ställs till Litteraturbankens förfogande på frivilligbasis. Insamlingen av författarrättsligt fritt material bygger främst på egna initiativ från Litteraturbanken. Publiceringen sker via Internet och omfattar både textsidor (XML) och faksimilsidor (pdf). Den digitala publiceringen inom Litteratur-

banken sker på flera nivåer (från digitala faksimil av handskrifter via faksimil av originaltryck och till länkade texter). Varje verk bör om möjligt göras tillgängligt i flera format.

Johan Svedjedal

NOTER

- 1 Styrelsen ska rymma representanter för de tre samarbetande parterna, liksom för universitet, författare och folkbildning. Den består under pilotprojektet av sju personer: Ordf. Horace Engdahl (Svenska Akademien), Lars Borin (Språkbanken), Gunnel Engwall (Inst. för franska och italienska, Stockholms universitet), Sven Lindqvist (författare), Johan Mannerheim (Kungl. biblioteket), Christina Persson (Göteborgs stadsbibliotek) och Johan Svedjedal (Litteraturvetenskapliga inst., Uppsala universitet).
- 2 Inbjudningsbrev från Horace Engdahl den 21 februari 2002.
- 3 Uppsatsen bygger på den ursprungliga utredningen, som finns tillgänglig via Litteraturbankens nätplats (www.litteraturbanken.se). I den finns bl.a. uppgifter om de personer jag intervjuade för utredning eller som på annat sätt varit behjälpliga med den. Den version som här publiceras är avsevärt förkortad, samtidigt som den har tagit hänsyn till erfarenheterna från arbetet med Litteraturbanken under de första månaderna av 2004.
- 4 Jag har sett termen ”skönlitteratur” som en taxonomisk kategori snarare än som en estetisk och låter den i enlighet med de svenska bibliotekens klassifikationssystem omfatta romaner, noveller, lyrik, dramatik och essäer, oavsett vilken estetisk halt den anses ha. Den vida termen ”humaniora” har jag ansett omfatta genrer som biografier, historiska och kulturhistoriska monografier, översiktsverk inom t.ex. litteraturvetenskap, språkvetenskap och idé- och lärdomshistoria, etc.
- 5 För tydlighetens skull bör några termer presenteras redan här. Med ”digital publicering” eller ”digital form” avses i det följande tillgängliggörande via datorer. ”Bok” avser en i pappersform tryckt och bunden bok, tillverkad i ett större antal exemplar, alltså en s.k. ”codex-bok” (dit alster tillverkade via Print-On-Demand hittills bör räknas). Termen ”e-bok” används vanligen inom bokbransch och journalistik om datafiler innehållande ett enskilt verk, avsett att läsas i en mindre portabel dator (fickdator). För enkelhetens skull har jag i det följande anslutit mig till detta bruk av termen (som ju egentligen inte är förenlig med definitionen av ”bok”).
- 6 Resonemanget bygger på en åtskillnad mellan boken (ett medium) som lagrare och förrevisare av en text (en sekvens av tecken, i regel alfanumeriska) vars uppgift i sin tur är att bära ett verk (den abstrakta intellektuella skapelsen) som kan föreligga i flera versioner (t.ex. omarbetningar av författaren – Strindbergs olika versioner av *Mäster Olof* etc.). Texten kan fram bära verket mer eller mindre korrekt (bristerna ligger i tryckfel etc) och via olika medier (böcker, datorer etc). Jfr Johan Svedjedal, ”Den sista boken. Om sätt att lagra och ordna texter”, *Den sista boken* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 2001), s. 11–87 och Anna Gunder, ”Forming the Text, Performing the Work

- Aspects of Media, Navigation, and Linking”, *Human IT* 5:2–3, 2001, 81–206, främst s. 82–111 (även tillgänglig på tidskriftens nätplats, www.hb.se/bhs/ith/23-01/ag.htm).
- 7 Projektet Kulturarw³ beskrivs t.ex. i Johan Mannerheim, ”Preserving the Digital Heritage of the World – some thoughts after having collected 30 million Swedish web pages”, *Human IT*, 4:1, 2000, s. 31–44 (även tillgänglig på tidskriftens nätplats, www.hb.se/bhs/ith/1-00/jm2.htm). Söktjänsten Svesök nås via www.svesok.kb.se.
- 8 Utvecklingsarbete på detta område pågår inom Handskriftsenheten vid Kungl. Biblioteket.
- 9 På Internet finns ett flertal nätplatser där författare kan publicera skönlitterära verk utan kostnad – de fungerar därmed som något av digitala gratisförlag för både författare och läsare. (En av de mest populära är ”Novell på nätet”, som rymmer ca 8.000 noveller och dikter: www.novell.nu). Ofta genomgår verken på sådana nätplatser ingen egentlig urvalsprocess eller språklig redigering (inte sällan brukar de ansvariga dock dra gränsen vid moraliskt anstötligt material, t.ex. rasistiskt eller pornografiskt). Verken på dessa nätplatser har ett stort litteratursociologiskt och språkligt intresse som uttryck för litterära amatörers eller nybörjares verksamhet, men faller knappast under ambitionerna för Litteraturbanken, vars syfte är att tillhandahålla verk som anses viktiga av kritiker, litteraturhistoriker och andra smakbildare. Verken från nätplatserna har inte genomgått sådana processer av redigering, urval och kanonisering som har växt fram för den tryckta litteraturen. Om sådana nätbaserade amatörförfattare, se Johan Svedjedal, *The Literary Web: Literature and Publishing in the Age of Digital Production. A Study in the Sociology of Literature*, Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis, LXII (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2000), s. 135–141 och Erik Peurell, *Users and Producers On Line: Producing, Marketing and Reading Swedish Literature Using Digital Technology*, Acta Bibliothecæ Regiæ Stockholmiensis, LXIV (Stockholm: Kungl. Biblioteket, 2000), kap. ”On line publication on the Web”, s. 11–35.
- 10 Termen *preservation digitization*, se t.ex. Kelly Russell, ”Libraries and Digital Preservation: Who Is Providing Electronic Access for Tomorrow?”, *Libraries, the Internet, and Scholarship: Tools and Trends Converging*, ed. Charles F. Thomas (New York & Basel: Marcel Dekker Inc., 2002), 1–30, främst s. 9–10. *Digital preservation*, s. 8–9.
- 11 Litteraturen på området är mycket omfattande. En livfull framställning finns t.ex. i Jerome J. McGann, *The Textual Condition*, Princeton Studies in Culture/Power/History (Princeton, New Jersey: Princeton U.P., 1991).
- 12 Lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk [med senare tillägg och förändringar], citerad efter *Sveriges rikes lag [...] Med tillägg av författningar som kommit ut från trycket före den 1 januari 2002*, 123 uppl., utg. av Olle Höglund (Norstedts Juridik, 2002), B 98 – B 114. Det bör då observeras att upphovsrätten också omfattar den ”som översatt eller bearbetat ett verk” (§ 4).
- 13 En metod för att bygga upp Litteraturbanken kunde vara att till den kräva in digitala slutversioner av verk som publiceras i bokform med statligt stöd (ex. litteraturstöd, vetenskapliga tryckningsbidrag). Skälet skulle vara att Litteraturbanken på det sättet tillförsäkrades ett stort material och ett kontinuerligt tillflöde; ett argument för ett sådant

inkrävande vore att Litteraturbanken är ännu ett led i det statliga stöd till tillgängliggörande av vissa verk som f.n. bedrivs genom litteraturstödet och distributionsstödet av utvalda titlar till bokhandeln. Leveransen av den digitala slutversionen skulle då ha karaktären av motprestation från det förlag som erhåller litteraturstöd. För att minimera den ekonomiska skadan för författare och förläggare skulle systemet rimligen tillämpa en viss eftersläpning (så att boken måste ha funnits ute i tryck ett visst antal år innan den digitala versionen kan offentliggöras). Flera invändningar kan dock göras mot ett sådant system. Ur författares och förläggares synvinkel kan det skada möjligheten att återutge verk som tryckta böcker och e-böcker (trots den inbyggda eftersläpningen). Och ur Litteraturbankens synvinkel riskerar ett sådant inkrevningssystem att fungera som en funktion av en redan existerande statlig kultur- och forskningspolitik, snarare än som ett självständigt bedrivet initiativ. I första hand bör därför systemet bygga på frivilliga leveranser av material.

- 14 De internationella projekt som redovisas nedan ger flera bra exempel på sådana sökfunktioner. De inkluderar vanligen möjligheten att söka i olika kategorier (efter ämne, period, genre) och med olika slags kombinationer av flera termer.
- 15 Projekt Runeberg: www.lysator.liu.se/runeberg.
Karin Boye-sällskapet: www.ivo.se/kboye.
- 16 Det största internationella projektet av detta slag är Projekt Gutenberg (www.gutenberg2000.de). Den textuella kvaliteten i ett par svenska amatörprojekt (Autotexts och Projekt Runebergs publicering av Selma Lagerlöf, Karin Boye-sällskapets och Projekt Runebergs publicering av Karin Boyes dikter) granskas i Erik Peurell, ”...bakom kundens blekhet. Textuell kvalitet på webben”, *Tidskrift för litteraturvetenskap* 28:3/4, 1999, 64–86. Carl Michael Bellman: www.bellman.net.
- 17 Material från Regeringskansliet är enklast tillgängligt via: www.regeringen.se/propositioner/index.htm#departement.
Statskontoret: www.statskontoret.se/publi/index.htm.
- 18 Linköping University Electronic Press: www.ep.liu.se.
Uppsala universitet: publications.uu.se/index.xsql?lang=sv.
Lunds universitet: www.lub.lu.se/luft/diss/fulltextall.html.
Samtliga nätplatser ger en kort historik och presentation av verksamheten. Se även Yvonne Hultman Özek, ”Elektronisk publicering – doktorsavhandlingar, obefogad oro?”, *Human IT* 3:4, 1999, s. 69–79.
- 19 KB:s instruktion enligt förordning 1996:505, återgiven på www.notisum.se/rnp/sls/lag/19960505.htm. (Påståendet att KB har arbetat med bevarande av digitalt material under ”lång tid” får naturligtvis tas relativt och omfattar de senaste åren. Innebörden är bl.a. att KB uppfattade problemet och sökte lösningar på det innan det hade identifierats av andra beslutsfattare.)
- 20 KB:s digitala faksimil av böcker nås via länken ”svenskt tryck före 1700”, www.kb.se/F1700/default.htm. Projektledare har varit Gunilla Jonsson, biblioteksråd och chef för Avdelningen för insamling och dokumentation. Om affischprojektet, se www.kb.se/Af/Online.htm.

- 21 *KB – ett nav i kunskapssamhället. Kungl. biblioteket – Sveriges nationalbibliotek. Verksamhet och visioner. Betänkande av KB-utredningen*, Utbildningsdepartementet, SOU 2003:129. Se främst kap. 5–7.
- 22 Språkbanken. Principskiss över verksamheten. Ledningsgruppen genom J. J. [docent Jerker Järborg], september 2002. [Bilaga till skrivelse till Humanistiska fakultetsnämnden vid Göteborgs universitet.]
- 23 Jerker Järborgs ovannämnda skrivelse ger en utmärkt översikt av Språkbankens verksamhet. En kortare översikt finns även på dess nätplats (spraakdata.gu.se) via länken ”Om Språkbanken”. Termerna: ”Språkbanken tar också fram en språklig ’verktygslåda’ som omfattar verktyg som ’tokeniserare’ (program som rensar textord från bl.a. interpunktion), ’lemmatiserare’ (program som återför böjningsformer till en huvudform), ett morfosyntaktiskt taggningsprogram (som automatiskt markerar ordklass på orden i en text) och ett textlänkingsprogram (som skapar parallella texter).”
- 24 En översikt över konkordanserna finns på: spraakbanken.gu.se/lb/konk/index.html.
- 25 Lars Borins verksamhet presenteras på hans nätplats: svenska.gu.se/~svelib.
- 26 www.svenskaakademien.se/SVE/klassiker/
- 27 Svenska Vitterhetssamfundet presenteras kort på dess nätplats: spraakdata.gu.se/lb/vittsam.
- 28 Tryckningen av samfundets böcker bekostas med anslag från Riksbankens Jubileumsfond. Den digitala publiceringen har hittills bekostats av samfundets egna medel, men medel sökes f.n. från RJ för denna växande verksamhet. Undertecknad är samfundets ”Internet-redaktör”, dvs. har det vetenskapliga ansvaret för de digitala versionerna. Den digitala utgåvan och dess relation till den tryckta presenteras i Svedjedal 2000, kap. ”Almqvist on the Internet: the Digitization of a Critical Edition”, s. 175–196.
- 29 etext.lib.virginia.edu.
- 30 ”The Rossetti Archive”, jefferson.village.virginia.edu/rossetti. Arbetet med detta och de därmed förbundna tolkningsteoretiska problemen behandlas i Jerome McGann, *Radiant Textuality: Literature after the World Wide Web* (New York: Palgrave, 2001).
- 31 Arkiv for Dansk litteratur: www.adl.dk. Presentationen nedan bygger på egen användning av ADL, kompletterad med vissa sakupplysningar ur dess egen presentation, ”Om ADL”: www.adl.dk/adl_pub/omadl/cv/OmAdl.xsql?nnoc=adl_pub.
- 32 Det Danske Sprog- og Litteraturselskab är ett utgivarsällskap, grundat 1911 av historiker, språkforskare och litteraturhistoriker. Det har mycket breda uppgifter: att utge klassiker i vetenskapliga utgåvor, utge bibliografier, utge ordböcker på vetenskapligt underlag, bygga upp textkorpusar och elektroniska språkresurser, samt nyutge dokument till Danmarks äldre historia. Det har utgivit drygt 200 titlar i ca 800 band. Verksamheten finansieras främst av Kulturministeriet och Carlsbergfondet. Om sällskapet, se presentationen på dess nätplats: www.dsl.dk/administration.html.
- 33 Formuleringarna om ledning och finansiering är direktöversatta ur en presentation av ADL i nyhetsbrevet *LIS (Litteratur, information, sprog)*, nr 20, oktober 2002, s 1. Jfr också presentationen på ADL:s nätplats (se ovan).
- 34 Som framgår är perspektivet här användarens. Det underliggande tekniska formatet kan naturligtvis vara ett annat än pdf.

- 35 Fördelar med XML, jfr översikterna i Perry Willett, "Electronic Text Encoding in the Humanities", *Libraries, the Internet, and Scholarship: Tools and Trends Converging*, ed. Charles F. Thomas (New York & Basel: Marcel Dekker Inc., 2002), s. 133–154; Peter Flynn, "Is There Life Beyond the Web?", *Literary & Linguistic Computing* 17:1, 2002, s. 49–59.
- 36 En grundläggande presentation av Dublin Core finns i Sten Hedberg, "Dublin Core i Sverige – en minsta gemensam nämnare eller ...?", *Human IT* 3:4, 1999, s. 51–67. Den senare utvecklingen för The Dublin Core Metadata Initiative kan följas på: www.dublincore.org.
- 37 Observera särskilt att identifikatorn här alltså avses gälla verket (den immateriella intellektuella skapelsen), inte det i sammanhanget aktuella dokumentet (datafilen).
- 38 Jfr Mats Dahlström, "Trycket från trycket: fixerade, mindre editioner eller mindre fixerade arkiv?", *Bok og skjerm: forholdet mellom bokbasert og digitalt basert tekstutgivelse*, red. Jon Gunnar Jørgensen, Tone Modalsli, Espen S. Ore & Vigdis Ystad (Oslo: Fagbokforlaget, 2001), s. 61–80. Ett digitalt "preprint" av uppsatsen finns tillgängligt via www.adm.hb.se/personal/mad/nneo0.htm.
- 39 Ett särskilt problem gäller äganderätten till Litteraturbankens samlingar, då särskilt vad som ska ske med dem om Litteraturbanken läggs ner eller får radikalt förändrad inriktning. Så länge Litteraturbanken fungerar som en allmänt tillgänglig icke-kommersiell verksamhet tillhör samlingarna den, då under förutsättningen att Litteraturbanken inte bedriver kommersiell handel med samlingarna. Om Litteraturbanken läggs ner (efter en försöksperiod eller senare) ska samlingarna erbjudas den eller dem som har finansierat verksamheten, men under villkoret att samlingarna som tidigare används för en allmänt tillgänglig icke-kommersiell verksamhet.